

Концептуальні проблеми сучасного унітаризму

Автор: Батанов О. В.

Організація: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Видання: Конституціоналіст · 2020

Дата публікації: 2020-10-23

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/469-kontseptualni-problemy-suchasnoho-unitaryzmu-chasopys-kyivskoho-universytetu-prava-2020-1-s-87-92/>

Відомості про автора

Батанов О. В.

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Анотація

DOI: [10.36695/2219-5521.1.2020.16](https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.16)

УДК 321.01; 342.2

О.В. БАТАНОВ

Олександр Васильович Батанов, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України * ORCID:0000-0002-0239-4539

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УНІТАРИЗМУ

Постановка проблеми. Найважливішою проблемою конституційного будівництва в сучасній Україні, що вимагає глибокого доктринального осмислення, є практика муніципалізації й децентралізації, яка найбільшою мірою активізувалась в останні роки, насамперед в процесі об'єднання територіальних громад.

У даний час, в умовах конституційної реформи і в цілому оновлення політичної й правової систем на державу та громадянське суспільство, їх організаційні структури покладається серйозне завдання концентрації позитивних демократичних зусиль і планомірного впровадження унітаристського дискурсу в конституційноправову і соціально-політичну матерію, усебічний розвиток інституту унітаризму.

Різноманіття думок щодо ключових загальнотеоретичних питань свідчить про актуалізацію теорії і практики будівництва унітарних держав, а значна теоретична база унітаризму постійно вимагає доповнення з огляду на те, що практика будівництва унітарних відносин динамічно розширюється, оскільки принципи унітаризму знаходять широке застосування не тільки в територіальній організації публічної влади унітарних держав, а й у процесах інституціоналізації та функціонування політичної, правової, соціальної, економічної, фінансової, духовної та інших систем суспільства. Унітаризм постійно розвивається, розкривається з нових сторін і вимагає ретельного доктринального конституційно-правового осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти теорії та практики сучасного унітаризму, адміністративно-територіального устрою та процесу у своїх працях досліджували такі сучасні вчені та експерти, як Ю.І. Ганущак, Б.П. Гдичинський, А.Б. Гетьман, Р.В. Губань, О.П. Іщенко, В.М. Кампо, О.Л. Копиленко, В.В. Кравченко, І.О. Кресіна, В.С. Куйбіда, О.Г. Кучабський, І.Й. Магновський, В.І. Нудельман, Х.В. Приходько, С.О. Телешун, А.Ф. Ткачук, Л.Т. Шевчук та ін.

Автор вважає, що політико-правові вчення про феномен державної території в цілому, її завдань, функцій, форми організації, у тому числі й насамперед унітарного устрою держави, сформульовані протягом століть вітчизняною та зарубіжною науковою думкою, не втратили своєї актуальності до нашого часу, а знання уявлень щодо природи унітарної державності необхідне для успішного вирішення проблем адмініс

тративно-територіального устрою, територіальної організації влади та зміцнення унітаризму в сучасній Україні.

Враховуючи вказане, сучасний український унітаризм потребує додаткового дослідження, насамперед в аспекті його сутності, змісту, принципів, зміцнення в контексті реформи адміністративно-територіального устрою, реформування місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади, тенденцій і перспектив розвитку в умовах нового світового правопорядку, а також викликів, які постали перед Україною в результаті анексії Автономної Республіки Крим та збройної агресії з боку Росії тощо.

Формулювання мети статті. Метою даного дослідження є поглиблення концептуально-конституційних засад унітаризму як загальноправової категорії, категорії сучасного конституційного права й конституціоналізму, а також парадигмальної основи територіальної організації сучасної України

Виклад основного матеріалу. Теорія унітаризму належить до числа універсальних конституційно-пра -

вових та політичних теорій, які розвивають і збагачують практику конституційного права та процесу, будівництва сучасної державності. Осмислення специфіки конституційного будівництва в сучасній Україні стикається з низкою доктринальних проблем і, зокрема, з необхідністю розробки категорій, що утворюють стійку 87 Часопис Київського університету права • 2020/1

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО.

МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

© О.В. Батанов , 2020 *Oleksandr Batanov, D r. hab. in Law, Professor, Leading Researcher of V.M . K oretsky Institute of State and Law of the N AS of U kraine

і в той же час динамічну політичну систему. Така політична потреба в умовах сьогодення і в майбутньому актуалізує необхідність розробки, уточнення багатьох понять. До таких належить і поняття унітаризму, яке тісно пов'язане з феноменом конституціоналізму та системою конституційних традицій, ідей, поглядів, що визначають конституційний лад і проявляються в конституційно-правових нормах та інститутах, конституційних звичаях і конституційній свідомості.

Сьогодні унітаризм у сучасній Україні розвивається в далеко не простих умовах, пов'язаних насамперед з анексією Автономної Республіки Крим та збройною інтервенцією з боку Російської Федерації. Доко рінна модернізація багатьох конституційних, ідеологічних та моральних цінностей, що відбулася за останні десятиліття, викликає необхідність консолідації конституційної та політичної свідомості, конституційної й політичної культури суспільства. Саме тому унітаризм може бути сьогодні такою ціннісно-орієнтуючою парадигмою, яка б стала системоутворюючою ідеєю і важливим елементом громадської правосвідомості.

Актуальність вивчення інституту унітаризму в даний період зростає не тільки з доктринально-пізна вальних позицій, а й у праксеологічному аспекті, оскільки багато з існуючих проєктів конституційних, насамперед адміністративно-територіальних, перетворень співзвучні з реаліями сьогодення і сприяють утвердженню принципово нових конституційних цінностей, в системі яких унітаризм посідає унікаль не місце.

Обумовлено це насамперед тим, що унітаристська ідея в процесі свого генезису виходить за просторово-технологічні, функціонально-телеологічні та інструментально-кратологічні рамки державного устрою та в існуючих реаліях починає перетворюватися на форму національної моделі конституційного ладу, вбираючи в себе безліч конституційних явищ, відносин і процесів – починаючи з питань становлення муніципалізму й парламентаризму, функціонування територіальних громад і органів публічної влади та закінчуючи проблемами формування конституційної свідомості й конституційної культури. У сучасних умовах унітаризм, як один з основоположних принципів конституційного ладу, об'єктивно виступає своєрідним плацдармом для

впровадження унітаристської ідеології в конституційно-правове життя і суспільні відносини. Втім, сучасна теорія унітаризму страждає відсутністю системності, цілісності, адекватної юридичної визначеності базових

терміно-понять. У силу цього розробка відповідного категоріально-понятійного апарату залишається доволі важливою проблемою сучасного право-державознавства. Багато понять, на наш погляд, досі точно не визначено, що породжує неоднозначне їх тлумачення, різне сприйняття сутності, змісту та його обсягу. У наукових працях, в тому числі спеціально присвячених питанням унітаризму, часто взагалі не формулюються визначення основних понять, відсутнє чітке розмежування між ними. А такі поняття, як «унітарна держава», «унітарність» і «унітаризм», часто вживаються окремими дослідниками як ідентичні.

Так, на думку В.В. Міщука, під унітаризмом слід розуміти «принцип державного устрою, сутністю якого є політична єдність, єдина система органів державної влади на всій її території, відсутність політичної самостійності у територіальних одиниць та єдність інших політичних, економічних і культурних інститутів держави». Також він вважає, що «в основу принципу унітаризму покладені процеси централізації державної влади та управління, поєднані із самоврядними тенденціями місцевого самоврядування. При унітарній формі територіального устрою держави існує лише одна конституційна система органів державної влади, компетенція яких поширюється на всю територію держави».

Водночас В.В. Мішук стверджує, що поняття «унітарна форма держави» та «унітаризм» не є тотожними, оскільки неоднаковим є їхнє змістовне наповнення. Крім того, час введення згаданих понять у науковий обіг різний: дефініція «унітарна держава» вперше зустрічається в наукових працях учених-теоретиків XIX ст., натомість термін «унітаризм» у силу різних причин і в сучасній юриспруденції не набув широкого використання. Більше того, сама унітарна держава виникає й розвивається на основі принципу унітаризму.

При цьому окремі елементи унітаризму спостерігаються і в державах з федеративною формою територіального устрою¹. Іншим прикладом є позиція М.В. Савчина, який розглядає унітаризм як одну з форм державного устрою та стверджує, що «вітчизняний унітаризм базується на адміністративно-територіальному поділі, який передбачає уніфікацію законодавства про місцеву владу та уніфікацію системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування». При цьому, як зазначає автор, «він цим не вичерпується, засади унітаризму з точки зору правової догматики порушуються – у складі України є Автономна Республіка Крим, що є дилемою українського унітаризму, оскільки виникає питання про можливість зародження регіоналістських і,

навіть, федералістських тенденцій»². Показовою у цьому плані є і позиція О.Г. Кушніренка, який хоч і наголошує на тому, що унітаризм є «формою державної єдності та базовою цінністю конституційного ладу», втім, зосереджує увагу лише на аналізі унітарної форми державного устрою³.

Отже, слід констатувати, що формування визначення поняття унітаризму є доволі складним завданням. У багатьох наукових працях не дається чіткої дефініції або вона присутня в неявному вигляді через перерахування ознак, властивостей, рис⁴. Не всі з них характерні саме унітаризму. Різні сутність, зміст і кількість наведених ознак та властивостей. До того ж поняттям «унітаризм» оперують вчені різних галузей наукового знання (юристи, політологи, соціологи, філософи, економісти, фінансисти), тобто воно є міждисциплінарною категорією.

Відсутність єдиного підходу до розуміння унітаризму викликано декількома причинами. І передусім тим, що унітарна модель державного устрою: а) належить одночасно й до структури, і до функціонування публічної влади; б) вона забезпечує синтез різних тенденцій розвитку державного організму: з одного боку, його єдності, неподільності, централізації та, з другого боку, муніципалізації, децентралізації, деконцентрації, деволюції тощо; в) одночасно є і конституційно-правовим, політичним і соціальним явищем; г) передбачає

певні цілі й засоби їх досягнення, причому ці цілі можуть бути за своїм характером локальними, регіональними та глобальними. До того ж існує кілька моделей унітарної організації держави, для яких унітаризм може розглядатися і як теорія унітарної форми державного устрою, і як конкретна унітарна держава – спосіб реалізації та втілення цієї теорії. За такого підходу унітаризм як конституційно-правове явище фактично отождено з науковою теорією про це явище, тобто конституційно-правова дійсність і її відображення в науковому знанні не розрізняються. У такому аспекті поняття «унітаризм» містить філософію якісно певного державного устрою, воно становить теоретико-методологічну основу організації унітарного устрою. А «унітар -

ність» – тип реальної державної організації, який відповідає всім принципам унітаризму і є втіленням його філософії. Унітаризм також розглядається і як спосіб життя, як спосіб поєднання територіальної єдності й невід дільності в конституційних відносинах різних форм державності – від централізованих до децентралізованих, деконцентрованих, регіональних держав і місцевого самоврядування.

Сучасний етап розвитку унітаризму в Україні обумовлений істотними змінами у механізмі конституційно-правового регулювання суспільних відносин та якісним оновленням системи, структури і змісту конституційного права. На наш погляд, сутність та зміст класичного унітаризму необхідно розглядати й розуміти з різних позицій:

– аксіологічної, яка розкриває ціннісний потенціал феномена унітаризму як конституційно-правової та політичної ідеології, що являє собою систему ідеалів та ідей про територію держави, її устрій як конституційні цінності (їх генезис, систему, форми вираження, методи та ступінь реалізації і захисту) 5, в основі якої знаходиться симбіоз конституційно-правової теорії та практики. Так, наприклад, суверенність, поділ влади, верховенство права, непорушність, субсидіарність, пропорційність, системність, стабільність адміністративно-територіального устрою є сенсоутворюючими цінностями сучасного унітаризму;

– гносеологічної (епістемологічної), що дає знання про процеси становлення та перманентного розвитку унітаризму в окремих європейських державах, європейському континенті в цілому та загальноцивілізаційному значенні з точки зору формування українського, європейського і світового конституціоналізму, процесів демократизації, глобалізації та європейської міждержавної інтеграції. Еволюція вітчизняного унітаризму – це тривалий, розтягнутий у часі та просторі процес, який складається із сукупності історичних етапів, критеріями виділення яких, як правило, є різкі, переломні моменти у розвитку суспільства і держави, демократії та владних інститутів, що були викликані сукупністю загальноцивілізаційних, державних та регіо-

нальних, внутрішніх та зовнішніх, соціально-правових, геополітичних, господарсько-економічних, духовнокультурних, екологічних, національно-безпекових та інших тенденцій і процесів, які детермінують можливість виникнення, визнання та розвитку суверенної демократичної державності;

– онтологічної, що концептуалізує феномен унітаризму як особливу форму існування суспільної свідомості та механізму втілення у життя людини ідеалів вітчизняного конституціоналізму та ідей авторитету державної території як фундаментальної конституційної цінності, поваги до її цілісності та неподільності, а саме – унітаристської свідомості, побудованої на свідомій переконаності у необхідності, корисності, функціонально-телеологічній цінності державної унітарності та правових норм, на основі яких вони визнаються Українським народом і державою, встановлюють гарантії конституційного ладу України, моделюють можливість захисту різнопланових інтересів Українського народу, держави, територіальних громад та людини за

місцем її проживання за допомогою дій та кроків публічної влади. Ми вважаємо, що означений аспект є одним із ключових як у процесі формування сучасного унітаризму в Україні цілому, зміцнення єдності та цілісності державної території, так і в плані розвитку демократії, децентралізації та місцевого самоврядування. Адже найголовнішою передумовою зрушень у справі зміцнення унітарності України має бути формування специфічних конституційно-правових унітаристських установок та унітаристського мислення суспільства, розвиток унітаристської культури, витребуваність у народі самого принципу унітаризму;

– вітальної, яка фіксує такі детермінанти та телеологічні орієнтири існування унітаризму, які мають життєдайне значення не лише для суспільства і держави в цілому, а й людини та територіальних громад. Саме територія є неодмінною умовою розвитку всього державного життя. Територія, поряд з категоріями «народ» та «влада», утворює триаду елементів, які формують державу 6. При цьому територія держави не лише уможливорює саме виникнення, існування, організацію та функціонування держави, виступаючи як «простір самовизначення народу, в межах якого держава здійснює свій суверенітет та свою юрисдикцію» 7, а й стає просторовою основою свого поділу на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці з

метою створення для всіх громадян незалежно від місця їх проживання сприятливих умов для розвитку людського потенціалу, забезпечення необхідного рівня надання населенню адміністративних, соціальних та інших послуг, функціонування раціональної системи управління соціально-економічними процесами, стало го розвитку тощо.

Традиційно поділ державної території на адміністративно-територіальні одиниці зумовлений географічними, історичними, економічними, соціальними, культурними та іншими чинниками. У силу цього територія у просторовому вимірі оптимально фіксує в собі як складні проблеми загальнодержавного значення, так і елементарні питання людської життєдіяльності, політичні, економічні, духовно-моральні цінності та соціальні досягнення людини у будь-якій галузі суспільного розвитку. В унітарній державі це в цілому обумовлює особливу унітарну соціальність;

– цивілізаційної: осмислення як історичного, так і сучасного досвіду унітаризму крізь призму цивілізаційного підходу дає змогу зрозуміти перспективи політичного та соціально-економічного розвитку України. Батанов О.В. Концептуальні проблеми сучасного унітаризму 89 Часопис Київського університету права • 2020/1

ни як суверенної держави у віддаленому майбутньому. Цивілізаційний підхід допомагає зрозуміти сенс національного досвіду унітаризму та порівняти його з досвідом унітаризму тих зарубіжних демократій, де він став стійкою цивілізаційною традицією. У цьому аспекті, зокрема, розкривається процес формування парадигмальної конструкції унітаризму як теоретичного відображення політичної, соціально-економічної, екогуманістичної, інформаційної та національної безпекової стратегії і практики розвитку Українського народу та української державності;

– правознавчої, яка дає знання про сучасний унітаризм як практику територіальної організації і функціонування публічної влади та реалізації прав людини, що склалася під впливом загальновизнаних ідей та принципів сучасного конституціоналізму й муніципалізму.

Так, зокрема, у даний час найбільш актуальним завданням держави та державної влади стає захист суверенітету, забезпечення цілісності та недоторканності території України; суспільний розвиток, насамперед – розвиток людського капіталу, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, європейська і євроатлантична інтеграція (створення необхідних умов для набуття повноправного членства у ЄС і НАТО);

відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів України, розвиток оборонних і безпекових спроможностей, які унеможливили би збройну агресію проти України шляхом збільшення ціни цієї агресії; здатність суспільства та держави швидко й адекватно реагувати на зміну безпекового середовища й підтримувати стабільне функціонування своїх основних механізмів. Реалізація цих та інших пріоритетів має забезпечуватися шляхом відновлення миру та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, здійснення необхідного комплексу супутніх міжнародно-правових, політико-дипломатичних, національних, екогуманітарних та соціально-економічних заходів тощо.

На наше переконання, однією з парадигмальних засад реалізації відповідних державницьких завдань та цілей має бути доктрина українського унітаризму. Щодо ролі муніципальної влади у відповідних процесах, то вона полягає не тільки в реалізації нею своїх самоврядних функцій та повноважень, а й утворенні й послідовній реалізації різноманітних організаційно-правових форм, способів, засобів, напрямів безпосередньої публічно-самоврядної діяльності, які б сприяли якомога більш повному включенню населення у процес вирішення проблем місцевого життя, сти мулюванню інтересу й ініціативи до самоорганізації. Саме ця обставина формує як практичне значення ефективної, побудованої на європейських стандартах муніципальної демократії, організації та діяльності

муніципальної влади, так і науково-дослідницький інтерес до вказаної проблематики, враховуючи колосальний соціальний запит на методологічно осмислену інформацію, яка б висвітлювала багатогранні аспекти публічно-владної діяльності місцевого самоврядування, у тому числі й насамперед в аспекті зміцнення вітчизняного унітаризму;

– функціональної, яка передбачає відображення ролі і значення публічної (державної та муніципальної) влади як динамічної системи та цілеспрямованої діяльності, через яку, власне кажучи, реалізується функціонально-телеологічне призначення держави та практична підвалина сучасного унітаризму. Адже сила сучасної демократичної держави визначається насамперед тим, наскільки ефективно вона виконує свої функції, наскільки є результативною проведена нею внутрішня та зовнішня політика. Так, унітарна держава має свої особливі якості, які, в тому числі, характеризують її державний устрій (юридичне оформлення унітаризму), що виявляються в її політиці по-різному в кожній країні, суспільстві, у конкретних ситуаціях відповідно до

завдань, які розв'язуються суспільством, поставленими цілями, правами, свободами і законними інтересами громадян, тобто це ефективна, повноцінна, авторитетна і впевнена в собі держава, яка чітко виконує усі свої функції і соціальне призначення.

Як показує історія розвитку держав, механізм держави буде лише тоді ефективним, коли будуть успішно розв'язуватися поставлені перед нею економічні, політичні та соціальні завдання, коли будуть забезпечуватися стабільність влади та її державно-правових інститутів, правильно використовуватися методи державно-правового регулювання, підтримуватися належний баланс у системі елементів, які становлять механізм держави, а органи держави будуть виконувати усі покладені на них функції, тобто діяльність механізму держави буде відповідати корінним інтересам суспільства та громадян.

Такий підхід свідчить про перехід у функціональній теорії держави від традиційного акценту на формальні її складові до так званого «людського чинника» з позицій широкого гуманістичного підходу, покликаного привести до певної переоцінки співвідношення об'єктивних і суб'єктивних чинників у системі управління суспільством на користь та в інтересах останнього. Зокрема, людський вимір проблематики функціонування механізму й апарату держави є методологічною основою, що дає можливість предметніше аналізувати нові для юридичної науки, однак надзвичайно актуальні, важливі й дуже складні питання політики і права, національної безпеки і оборони, інформаційного та кадрового забезпечення, організації і проходжен-

ня публічної служби тощо 8; – організаційної, що дає інформацію про інституціональні особливості сучасного унітаризму у контексті виникнення, формування і розвитку та системні якості суб'єктів та організаційних структур унітарної державності. У цьому аспекті під конституційним механізмом державної влади слід розуміти засновану на правових принципах єдину систему взаємопов'язаних, публічних, легальних, нормативно визначених і організаційно та функціонально забезпечених інститутів, що мають на меті практичну реалізацію функцій держави та спираються на наявні ресурси. При цьому під структурою конституційного механізму державної влади доцільно розуміти складну багаторівневу систему нормативних та інституційних засобів, за допомо-

гою яких здійснюється цілеспрямований, результативний вплив на державно-владні відносини шляхом взаємозумовленого, збалансованого функціонування усіх структурних елементів з метою створення оптимальних політичних, економічних, соціальних, духовно-культурних, ідеологічних, правових та інших умов для

функціонування суверенної, незалежної, демократичної, правової держави, а унітарність – в якості одного організаційних принципів її існування 9; – комунікативної, що допомагає розглядати унітаризм як інструмент реалізації одного з головних завдань сучасної конституційної історії – поєднання в єдине ціле інтересів держави, суспільства та особи, оскільки головний сенс, сутність та функціонально-телеологічне призначення унітарної державності полягають у тому, щоб здійснювати гармонізацію прав та свобод людини і громадянина з інтересами держави та суспільства. Саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності (функції) держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і сво-

бод людини є головним обов'язком держави. У свою чергу, право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Варто зазначити й те, що серед багатьох турбот сучасного суспільства одна із найгостріших проблем – проблема відчуження людей, ксенофобія, патологічний егоцентризм та індивідуалізм. У поєднанні з гострими кризовими явищами в економічному та політичному житті ця проблема спричиняє існування цілої низки песимістичних поглядів на долю людства взагалі, свідченням чого є офіційно визнана ООН «стратегія виживання». Людська цивілізація протягом своєї історії нагромадила цінний досвід подолання ворожнечі і

взаємонависті, досвід, який акумулювався в такій соціальній та духовній цінності, як людська солідарність. Головним засобом забезпечення солідарності стає культура людських взаємин, цивілізований спосіб спілкування, або так звана «комунікативна культура» 10. У змістовно-термінологічному сенсі поняття «комунікація» перебуває в одному ряду з близькими за змістом поняттями «взаємодія» (взаємини), «людські стосунки», «взаємообумовленість», «взаємовплив» тощо, зміст яких оптимально характеризує процеси утворення та функціонування унітарної державності;

– дефінітивної (категоріальної), що базується на припущенні здатності унітаризму як понятійного елемента виокремити систему категорій сучасного конституційного права («територія держави», «державний устрій», «адміністративно-територіальний устрій», «унітарність», «унітарний устрій», «регіоналізм», «регіоналізація», «муніципалізм», «муніципалізація», «децентралізація», «деконцентрація» тощо).

Висновки. По-перше, тільки у своїй єдності означені та інші аспекти у розумінні сутності унітаризму

(у тому числі у контексті ідей та цінностей світового конституціоналізму, його змістових і системно-структурних характеристик, серед яких свобода, суверенітет, солідарність, демократія, правова держава (верховенство права), поділ влади) дають змогу говорити про існування даного феномена не тільки як привабливої концептуальної моделі, а й об'єктивної реальності, яка має аксіологічні, гносеологічні, онтологічні, цивілізаційні, інституціональні, конститутивні, нормативні, функціонально-телеологічні, історичні, національні та інші параметри, що еволюційним шляхом склалися під впливом відповідних ідей та принципів.

По-друге, такий симбіоз сутнісних, змістових та системно-структурних характеристик сучасного унітаризму допомагає розуміти, розвивати, захищати унітарну державність. Адже тільки за умов такої парадигмально-конституційної, інституціональної та функціональної інсталяції в механізм демократичного конституційного ладу унітаристська ідея стає оптимальною та, по суті, універсальною основою для вирішення значної кількості суспільних справ, у тому числі та насамперед прав людини, що свідчить про колосальний гуманістичний потенціал сучасного українського унітаризму.

По-третє, унітаризм не повинен ототожнюватися виключно з традиційними організаційними або функціональними атрибутами унітарної форми державного устрою. Унітаризм є багатовимірним соціальнополітичним та конституційним явищем: це і ідея, і теорія, і науковий напрям, і соціально-політична та конституційна практика, і конституційна форма існування та функціонування народу (народоправство), держави (державність), регіонів (регіоналізм) та територіальних громад (громадоправство та муніципалізм), і історичний стан національної державності та української регіональної цивілізації (національна ідентичність), і прояв громадянськості (унітарна правосвідомість) тощо.

По-четверте, унітаризм – це метатеоретичне соціальне явище, предтечею якого є багаточисельні спроби теоретичного осмислення національного та зарубіжного досвіду розвитку унітарного державного устрою. Саме тому вкрай важливим є узагальнення різнопланових досліджень унітарних систем, рівно як і акумулювання різних наукових традицій і концепцій в рамках національної парадигми унітаризму.

1 Міщук В.В. Унітаризм як принцип державного устрою. Університетські наукові записки. 2010. № 4. С. 14.

2 Савчин М.В. Конституційне право України: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. С. 886, 891.

3 Кушниренко А. Принцип унітаризма как форма государственного единства и базовая ценность конституционного строя Украины. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2014. № 6(10). Р. 56–60.

4 Гетьман А.Б. Конституційно-правові засади адміністративно-територіального устрою України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2013. 189 с.; Гречко О.О. Принципи територіального устрою України: конституційно-правовий аспект:

дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2018. 228 с. 5 Бондар М. Територія як конституційна цінність: поєднання публічно-владних та приватно-особистісних засад. Право України. 2014. № 9. С. 22–31. 6 Сысоева Е.А. Категория «территория» в правовой теории и практике законодательного регулирования федеративного устройства современной России: автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2006. С. 3.

7 Бабурин С.Н. Территория государства: Теоретико-правовые проблемы: автореф. дисс. д-ра юрид. наук: 12.00.01. Москва, 1998. С. 6. 8 Волинець В.В. Функції сучасної держави: теоретико-правові проблеми: монографія. Київ: Логос, 2012. 512 с.; Лощин О.М. Функції сучасної держави: нарис юридичної теорії: монографія. Київ: Логос, 2013. 228 с.

Батанов О.В. Концептуальні проблеми сучасного унітаризму 91 Часопис Київського університету права • 2020/1

9 Шатіло В.А. Конституційний механізм державної влади в Україні: проблеми співвідношення організаційних структур і функцій: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2018. 496 с. 10 Сарновська С.О. Сучасна соціальна

комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ, 2000. С.1.

Резюме Батанов О.В. Концептуальні проблеми сучасного унітаризму. Метою статті є дослідження сутнісних та змістових характеристик унітаризму як феномена сучасного конституційного права. Показано синергетичний зв'язок між доктриною сучасного унітаризму, принципами унітарності державної території та фундаментальними інститутами політико-правового й державно-управлінського життя сучасних унітарних держав. Доводить ся, що унітарний устрій є не лише одним із важливих компонентів процесу досягнення завдань, цілей та функцій більшості сучасних держав, а й іманентною ознакою та стратегічним елементом механізму реалізації їх суверенних прав.

Доводиться, що унітаризм є багатовимірним соціально-політичним та конституційним явищем: це і ідея, і теорія, і науковий напрям, і глобальна соціальна та конституційна практика, і конституційна форма існування та функціонування територіальних громад, і історичний стан національної державності та української регіональної цивілізації, і форма реалізації національної ідентичності та громадянськості тощо.

Ключові слова: унітаризм, унітарність, територія, держава, державний устрій, унітарний устрій, адміністративно-територіальний устрій.

Резюме Батанов А.В. Концептуальные проблемы современного унитаризма. Целью статьи является исследование сущностных и содержательных характеристик унитаризма как феномена современного конституционного права. Показана синергетическая связь между доктриной современного унитаризма, принципами унитарности государственной территории и фундаментальными институтами политико-правовой и государственно-управленческой жизни современных унитарных государств.

Доказывается, что унитарное устройство является не только одним из важных компонентов процесса достижения задач, целей и функций большинства современных государств, но и имманентным признаком и стратегическим элементом механизма реализации их суверенных прав.

Доказывается, что унитаризм – это многомерное социально-политическое и конституционное явление: это и идея, и теория, и научное направление, и глобальная социальная и конституционная практика, и конституционная форма существования и функционирования территориальных общин, и историческое состояние национальной государственности и украинской региональной цивилизации, и форма реализации национальной идентичности и гражданственности и тому подобное.

Ключевые слова: унитаризм, унитарность, территория, государство, государственное устройство, унитарное устройство, административно-территориальное устройство. Summary Oleksandr Batanov. Conceptual Problems of Modern Unitarianism.

The aim of the article is to study the essential and substantial characteristics of unitarism as a phenomenon of modern constitutional law. The synergistic connection between the doctrine of modern unitarism, the principles of unitarity of the state territory and the fundamental institutions of political-legal and state-administrative life of modern unitary states is shown. It proves that the unitary system is not only one of the important components of the process of achieving the tasks, goals and functions of most modern states, but also an immanent feature and strategic element of the mechanism of exercising their sovereign rights.

The complexity, importance and relatively widespread use of unitarity as a form of government is causing a lively and ever-growing scientific interest in it throughout the world. The unique ability of Unitarianism to take into account the specific features of a particular condition allows it to manifest itself in each case in a new way. That is why it is important to analyze the mutual influence of unitary theory and practice, to explore and take into account the peculiarities of national unitarism.

The problem of unitarism and the unitary form of the territorial structure of the state and the status of its constituents is one of the least studied in domestic constitutional law. Modern representatives of the science of constitutional law, as a rule, are limited to consideration of individual issues of the territory, in particular, the features of the territorial organization of state power and local selfgovernment, problems of state sovereignty, territorial integrity and inviolability, etc. To a large extent, a lack of study of the problem in contemporary Ukraine causes difficulties in understanding such interrelated but not identical phenomena as unitarism and unitarity, regionalism and

regionalization, municipalism and municipalization, decentralization and deconcentration, etc. It should be noted that

in modern literature on issues of state territory, territorial organization of state power, and other issues of the status of territory, the complex, multidimensional nature of unitarianism as a constitutional category is not always taken into account.

Unitarianism is proved to be a multidimensional socio-political and constitutional phenomenon: it is an idea, a theory, a scientific direction, and a global social and constitutional practice, and a constitutional form of the existence and functioning of territorial communities, and the historical state of national statehood and Ukrainian regional civilization. and the form of realization of national identity and citizenship, etc.

Key words: unitarianism, unitarity, territory, state, state system, unitary system, administrative-territorial system.

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)